

Het dossier 'Dikke Marie'

Werkgroep paleografie

Onder auspiciën van de Historische Vereniging Lochem functioneert een werkgroep paleografie. Om de vereniging iets over onze activiteiten te laten horen, hierbij een kort verslag van het "herhalen" van delen uit het dossier Dikke Marie¹. In het archief treffen we Dikke Marie oftewel Maria Isaacs aan in een processtuk uit januari 1717, dat haar onkuise leven en omgang met allerlei vagebonden tot onderwerp heeft. De straf die haar werd opgelegd, was niet mis: geseling, twaalf jaar tuchthuis en verbanning.

Paleografie, de kunst van het ontcijferen van oude handschriften, heeft altijd weer iets wonderlijks: uit een stapel velletjes met "hanenpoten" herleeft ineens een vergeten werkelijkheid; plotseling stijgt uit het papier de rauwheid van het leven, de angsten, maar ook het plezier van mensen die niet zoveel van ons verschilden: ze woonden op dezelfde plaats als wij, zijn soms ook familie, maar maakten van dichtbij dingen mee die wij alleen vaag uit geschiedenisboekjes kennen.

Geschiedenis dus, zou je zeggen, maar zo simpel is het niet. Het verhaal in dit dossier speelt aan het begin van de achttiende eeuw; de tijd van de verlichting, Mozart, barok, mooie landhuizen aan de Vecht. Herinnert u zich de schoolplaat van Ising daarover? Maar dit verhaal speelt in een heel andere wereld. Lochem is daar nog steeds een middeleeuws vestingstadje, waar de inwoners verdeeld zijn over gilden en rotten, en verder stukjes land op de enk verbouwen. Elke morgen vertrekken de koeien met een herder naar Armhoede om daar op dat gemeenschappelijke grasland te grazen. Wie poorter is, of hard kan werken kon wel rondkomen, maar voor de rest, bejaarden en zieken, blijft het sappelen. Lochem wordt verder bezocht door verschrikkelijke branden, en ondergaat inkwartieren van vreemde troepen, op weg naar een of ander slagveld. Echt rijk zijn we ook niet, maar Stad zijn vergoedt veel: 's avonds gaan de poorten dicht, en een soort veldwachter, de armenjager, gooit alle gespuis, bedelaars en wat dies meer zij, de stad uit. Dan zijn we onder elkaar en zitten tevreden bij het vuur.

Maar buiten de wallen is het aanmerkelijk onaangename. Zo blijkt er inderdaad allerlei gespuis rond te dwalen, in dit geval afgedankte soldaten van het regiment van Pallandt. En dat zijn zaken waarover je in onze geschiedenisboekjes veel minder leest. Wat is dat eigenlijk voor regiment? Hoe zat dat eigenlijk met soldaten in die tijd? Hielden ze niets over van hun soldij? Dreven ze allemaal als uitschot over het land? Of

gold dat alleen voor de vader van dikke Marie, Isaak Antony. Hij zit ruim acht jaar in het tuchthuis in Arnhem, daarvoor was hij speelman en soldaat onder het regime van luitenant generaal van Pallandt, compagnie van majoor Van Hasselt. Maria bedelt al van jongs af aan in deze regio, begrensd door Zutphen, Lochem, Borculo, Ruurlo en Vorden. Haar moeder stierf toen ze nog een kind was en kennelijk was er niemand die voor haar kon zorgen. Ze bedelde dus en deed dat hier in de omgeving, van Zutphen tot Borculo en van Vorden tot Lochem. Kennelijk werkte dat bedelen wel. Op 27 december 1716 wordt Maria Isaacks, alias Dikke Marie, opgepakt bij boerderij het Menkveld in de buurtschap Boschuurne (zie illustratie). Ze heeft een merkwaardige en uitgebreide collectie van stoeten, weggen en andere stukken brood bij zich. Het wordt met grote akribie opgesomd. Dikke Marie heeft overigens een ellendig bestaan; ze krijgt op haar 23ste een kind van een tamboer, weer zo'n militair element, dat na tien dagen sterft.

Maar die landlopers zijn geen Swiebertjes: het is niet altijd vriendelijk vragen om een aalmoes. Soms geven de boeren ze wat uit angst, in de hoop met rust gelaten te worden. Hier speelt op de achtergrond zo'n schurk, die opstandig en gevaarlijk wordt. De autoriteiten proberen in te grijpen. Maar waar is die schurk? Weet Marie iets van hem? Wat is haar betrekking tot hem?

Niet alles kan je achterhalen. Maar zo'n werkgroep handschriftkunde is echt een werkgroep: leden brengen stukken en kennis in. Dit dossier is door Herman Reinderink ingebracht, uit zijn collectie stukken, en al lezende zijn we gaan begrijpen waarom². De groep vult elkaar aan: wat de een niet herkent, ziet de ander onmiddellijk. Echte Lochemse bestuurders-namen, zoals Westenberg en Olmius, of plaatsen, zoals de Luchte, kent iedereen na een tijdje wel, maar om er een geheel van te maken, te snappen wie wie is, en waar wat ligt, daar werkt zo'n groep geweldig. Er is altijd wel iemand die weet hoe de rechtspraak op dat

¹ Gelders archief: 0124 Hof van Gelre en Zutphen; inventarisnummer: 4576

² Herman Reinderink *Duivelsdrama aan de Roskam*. Lochem, 2013 ISBN 9789074955171

moment in elkaar zit: langzaam ontstaat een beeld van "wie es wirklich gewesen ist". Je ziet waar de schrijver zijn pen in de inkt doopt, en waar hij verveeld naar die arme bedelaarster kijkt, en waar Olmius uit gewoonte weer latijn prevelt...

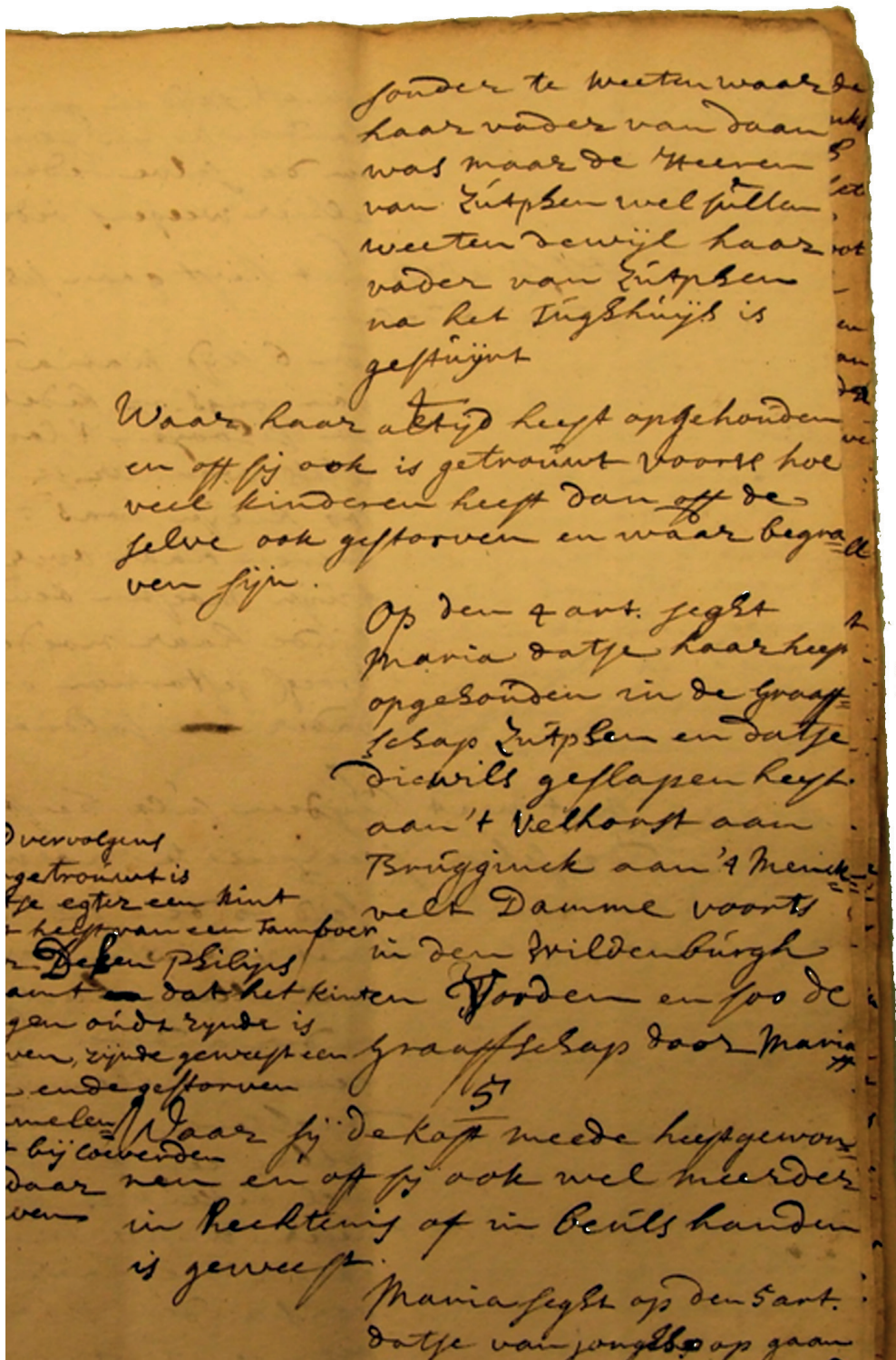
En dat effect van paleografie blijft: de namen op het oude stadhuis krijgen ineens weer meer kleur en bekendheid. En straatnamen als Blauwetorenstraat of Vilderstraat roepen plots herinneringen op. En je kijkt met andere ogen naar de Luchte als je weet dat daar de wegen naar Zutphen en Vorden zich splitsten. Soms kan je een glimlach niet onderdrukken, als je hoort hoe iemand heet.

Moelijk? Ja, dat is het. Je kan het jaren doen en nog altijd wanhopig naar een paar halen staren, of net

beginnen, en fluitend een paar regels oplezen. Maar ervaring helpt, en oefening ook...

Met dikke Marie loopt het overigens slecht af: Maria Isaacks, alias Dikke Marie, wordt op 12 januari 1717 door het schoutambt te Lochem wegens haar omgang met beruchte schurken streng gestraft en tot 12 jaar in het tuchthuis geplaatst en levenslang verbannen uit Lochem. Hopelijk vergaat het de werkgroep beter!

Als U door dit verslag geïnteresseerd bent geraakt, kom dan eens een middag (elke derde maandag van de maand van 14-16 uur) binnenlopen en meekijken. En wie weet wilt u ons team daarna komen versterken. Wij zouden daar heel blij mee zijn!! Voor extra info en/of afspraak tel.: 05753250444

sonder te weeten waar
haar vaders van daan
was maar de Heeren
van Zutphen wel sullen
weeten dewijl haar
vader van Zutphen
na het Inghenij is
gestuurt

Waar haar altijd heeft opgehouden
en off sij ook is getrouwt voorts hoe
veel kinderen heeft dan off de
selve ook gestorven en waar begraven
sijn.

Op den 4 art. secht
Maria dat se haar heeft
opgehouden in de graaf-
schap Zutphen en dat se
dicwils geslapen heeft
aan 't Velhorst aan
Bruggink aan 't Menck-
velt Damme voorts
in den Wildenburgh
in Vorden en soo de
graaffschap door Maria

vervolgens
getrouwt is
se egter een kind
heeft van een Tamboer
Deken Philips
ant dat het kinden
gen onds rynde is
ven, rynde gewest en
ende gestorven
melen. Daar sij de
kap mede heeft gewon
bij loerden
daar nen en off sij
ook wel meerder
ven in hektenij of in
beuls handen
is geweest.

Maria secht op den 5 art.
dat se van jonghe op gaan

sonder te weeten waar
haar vader vandaan was
maar de Heeren van
Zutphen wel sullen weeten
dewijl haar vader van
Zutphen gestuurt.

Waar haar altijd heeft opgehouden en off
sij ook is getrouwt voorts hoe veel kinderen
heeft dan off de selve ook gestorven en waar
begraven zijn

Maria dat se haar heeft
opgehouden in de graaf-
schap Zutphen en dat se
dicwils geslapen heeft aan
't Velhorst aan Bruggink
aan 't Menck-velt Damme,
voorts in den Wildenburgh
in Vorden en soo de graaf-
schap door, (...)

